

יד
מהרי"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

השיעור נמסר
במוצאי שבת-קודש

וישב

כסלו התשפ"ה בשל"ו
בבית המדרש פעולת צדיק
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

בעניין מקום הנחת 'מנורת החנוכה', ביאור הסתירה שבדברי הרמ"א, ותמיהה על מה שביארו בכוונת דברי הביאור הלכה, במשנ"ב הוצאת 'עוז והדר' וכן הגר"מ פיינשטיין.

תשובות למכתבי הערות ושאלות, לגבי עניינים שונים שנאמרו בשיעורי שנת התשפ"ד. א' בעניין כל שלא אמר ג' דברים לא יצא יד"ח. ב' בעניין המהפכים חולם לצירי. ג' בעניין הנוסחא כבודו מלא עולם. ד' בעניין החילוק היכן נהגו שהרב פותח בברכה והיכן לא. ה' בעניין קימה לאשמורות בחודש אלול. ו' בעניין אמירת קדיש י"א חודש על אביו או אמו. ומה הדין אם אומר קדיש על אחר.

המשך בעניין הבדלה לנשים במוצאי שבת, ולגבי הבדלה בבית הכנסת.

בשבח המהדורא החדשה של ספר שלחן ערוך המקוצר חלק ששי (קדושה), עם מפתחות.

כל הזכויות שמורות למרן שליט"א

השיעור יוצא לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ץ – בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" ובחבורות "שערי יצחק" – 768

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.

השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א,

וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.

פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא

כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש לע"נ מנחם ב"ר אברהם ז"ל בעבור שהתנדב בנו יאיר הי"ו לעילוי נשמתו למוסדות פעולת צדיק.

וכן השיעור מוקדש ע"י האשה הכשרה מרת פנינה בת יחזקאל גיגי שתחי', מארצות הברית – זאת חמותו של ידידנו הרה"ג חיים לוי שליט"א הי"ו – להצלחה במשפט שלה השבוע, ובריאות איתנה, בעבור שהתנדבה למוסדות יד מהרי"ץ.

כמו כן השיעור מוקדש ע"י רבי שאול אליהו בן יחזקאל שרגא הי"ו, מארצות הברית, להצלחתו ולהצלחת נות ביתו וכל בני משפחתו בכל העניינים, בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

וכמו כן השיעור מוקדש להצלחת הבחורה הכשרה אלישבע בת אביגדור דוד שתחי' מארצות הברית, שתזכה לזיווג הגון בקרוב ממש, בעבור שהתנדבה בעין יפה לכולל נתיבות מהרי"ץ.

וכן השיעור נתרם ע"י ידידנו הרב עוז צדוק שליט"א, לרפואת חתנו יוסף בן תומר הי"ו הזקוק לרחמי שמים מרובים. הוא במצב קשה, צריכים פה רחמי שמים מרובים. יהי רצון, שה' ברוך הוא ישלח לו רפו"ש. תענו אמן בכוונה. וכן לרפואת בתו אביה בת עוז, בתוך שאר כל חולי עמו ישראל, אמן.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

בעניין מקום הנחת 'מנורת החנוכה', ביאור הסתירה שבדברי הרמ"א, ותמיהה על מה שביארו בכוונת דברי הביאור הלכה, במשנ"ב הוצאת 'עוז והדר' וכן הגר"מ פיינשטיין.

בשלחן ערוך הלכות חנוכה [סימן תרע"א סעיף ז'] מובא כך, מצוה להניחו בטפח הסמוך לפתח משמאל, כדי שתהא מזוזה מימין ונר-חנוכה משמאל.

ישנם כאן, שני עניינים. א' שיהיה סמוך לפתח. ב' השאלה היא, באיזה צד שלפתח.

הסיבה שצריך שיהיה סמוך לפתח, כתב המשנה ברורה [בס"ק ל"א] וז"ל, שאם ירחיקנה להלן מן הפתח, אינו ניכר שבעה"ב הניחו שם. כך הוא מביא בשם רש"י במסכת שבת [דף כב.]. הרי צריך שידליקו נ"ח באותו הבית, בכדי לפרסם את הנס. ואם הוא לא קרוב על יד הפתח, א"כ מי שם אותו פה? אין עיקר העניין שיהיו נרות, אלא שיהיה היכר כי הנר קשור אל הבית הזה.

מבחינה זאת, לא משנה אם נר החנוכה יהיה בצד ימין, או בצד שמאל.

אבל כיון שישנה מזוזה מצד ימין – הרי מי שנכנס לביתו, המזוזה היא קבועה מצד ימינו – על כן צריכים להניח את החנוכה בצד שמאל.

והסיבה היא, וכמובא במשנ"ב ס"ק ל"ג, ויהיה מסובב במצות.

מיהו בדיעבד אם הניח נר חנוכה מימין, יצא.

הדבר אינו מעכב. אולי לגבי הדבר הראשון – אם הנ"ח רחוק טפח – הוא כן מעכב, כך משמע כאן לכאורה. משא"כ לגבי צד ימין או צד שמאל, כי גם אם הניח נ"ח מימין, יצא יד"ח, כיון שזהו רק 'עניין'. אולם בכדי שיהיה היכר מי בעל הבית, לכאורה הדבר אפילו לעיכובא. בזמן שהיו מדליקים בחוץ. ובלנ"ד נרחיב על כך בשיעור נוסף.

ממשיך מרן בש"ע, ואם אין מזוזה בפתח – כנראה המדובר שהבית הזה פטור ממזוזה, כגון שאין בחדר הכניסה ד' על ד' אמות – מניחו מימין.

שאלה מהקהל: אולי זה כמנהג כמה מקומות שלא היו קובעים מזוזה בפתח הבית לרשות הרבים כידוע.

תשובת מרן שליט"א: אבל הרי טעמם מפני שהמבואות שלהם היו מטונפים, או מחשש שיגנבו אותה הגויים, כיעויין מ"ש בס"ד בשע"ה הל' מזוזה סי' קס"ז הערה ו', א"כ הוא הדין שלא יכל לברך על החנוכה שם, ואף לא להניחה אא"כ ישבו לשמור.

צריך להניח את החנוכה מצד ימין. וישנם בכך, שני טעמים. ראשית, כאשר יש לפנינו ימין ושמאל, אזי אם אין סיבה לשים בצד שמאל, עדיף שישים בצד ימין, שהוא יותר חשוב. דבר שני, ישנו בכך יותר פרסום הנס, כיון ש'כל פינות וכו' דרך ימין, יותר שמים לב כאשר הנ"ח שם.

כך דעת מרן, השלחן ערוך.

בא הרמ"א ואומר, ומיהו בזמן הזה שכולנו מדליקין בפנים ואין היכר לבני רשות הרבים כלל, אין לחוש כל-כך אם אין מדליקין בטפח הסמוך לפתח.

שערי יצחק – השיעור השבועי

אכן ראוי לעשות ככה, אבל לאו למימרא שזהו המנהג הכללי והקובע. רצון הרמ"א לומר, כי 'המנהג הנכון, להתנהג כך'. כך הוא מכפיל את סגנונו. המנהג, להתנהג. 'דאי לאו הכי, סותר דברי עצמו'. אם לא נגיד כך, אזי הרמ"א סותר מדידה אדידיה.

פירוש המלים 'המנהג וכו' ואין לשנות', אינם כמשמעם. ראשית, הדבר אינו אומר שכולם נוהגים כך, אלא שזהו 'המנהג הנכון', משמע שישנם מנהגים אחרים. ולגבי המלים 'ואין לשנות', הדבר אינו כ"כ שיש בו קפיידא. למרות דוחק הלשון, חובה להסביר כך. כי אחרת, הרמ"א סותר את עצמו, מן הרישא לסיפא. משורה לשורה. אלו דברי הביה"ל.

אני קצת תמיה, כי נראה לי שבמשנה ברורה הוצאת עוז והדר, הסבו את הדברים לכיוון אחר בכלל. הם מסבירים, כי מה שהמשנ"ב מסביר לגבי המלים 'המנהג הנכון', זה בא בגלל שבדרכי משה כתוב הרמ"א אחרת. הרי הגהות הרמ"א על הש"ע – השרשים שלהן – הן עפ"י ספרו הקודם לכך, הוא הדרכי משה על הטור, ושם כתוב כי המנהג הזה הוא רק 'מנהג המדקדקים', א"כ למה כאן הוא כותב כי 'המנהג' כך? לכאורה היה צ"ל, שם בהגהתו לש"ע, כי רק המדקדקים נהגו כך.

הם – במשנ"ב עוז והדר [דף ק"מ] – כתבו בזה"ל, [הצילום שחור בצד ימין. חסרים מלים ראשונות מהשורה. העורך] ר"ל שאף שאפשר בזמנינו להדליק היכן שרוצה, מכל מקום 'המנהג הנכון' הוא 'להתנהג כך' להדליק עד היום סמוך לפתח. 'דאי לאו הכי' אלא כוונתו שכבר המנהג כן, ואסור להדליק באופן שאינו סמוך לפתח, אם כן 'סותר דעת עצמו' שכתב בדרכי משה [באות ד'], 'לכן אין נוהרין בזה רק המדקדקים'.

אם הרמ"א בא להגיד, שחובה להדליק כך, ושלא להדליק בצורה אחרת, א"כ הוא סותר את עצמו, כי בדרכי משה כתב שלא נוהרים בזה רק המדקדקים.

ומשמע שאין המנהג כן, שהרי אין נוהרים בזה, אלא ודאי שאין כוונתו שכך נוהגים, אלא שכך ראוי לנהוג.

הרי בדורות שעברו, מפני הסכנה של אומות העולם, כולם, או רבים, היו מדליקים את החנוכה בתוך הבתים. כמעט כולם. תלוי באיזה ארצות. עכ"פ אצל האשכנזים, שהרמ"א הוא מהם, בודאי שהיה ככה, שהדליקו בתוך הבית. א"כ השאלה, האם כעת ישנו עניין בכך שיהא בטפח הסמוך לפתח? כי אם אני מדליק בתוך הבית, וכי זה משנה אם אניח את החנוכה ליד הדלת? הרי אם מדליקים בתוך הבית, א"כ בודאי שאנחנו אלה שהדלקנו, א"כ אין כאן עניין להדליק סמוך לדלת. כך לכאורה. אם העניין מבחינת להכיר שאנחנו הדלקנו. לכן הרמ"א אומר, 'אין לחוש כלל' אם אין מדליקין בטפח הסמוך לפתח'. אין כ"כ קפיידא ע"ז.

ומכל מקום המנהג להדליק בטפח הסמוך לפתח כמו בימיהם, ואין לשנות.

אלא אם כן רבים בני הבית וכו'. כיון שמדליקים כל בני הבית – הרי אצלם כל אחד מבני הבית מדליק – א"כ יותר טוב שלא יתערבבו, שכל אחד ישם במקום אחר, כדי שיהיה היכר כמה נרות מדליקים. אם יהיו הרבה נרות, אזי יהיה בלבול. אבל בעל הבית – שהוא העיקר – ידליק כפי המנהג, 'בפתח הסמוך לפתח'.

כותב על כך בביאור הלכה, המנהג להדליק בטפח וכו'. רצונו לומר, המנהג הנכון להתנהג כך. דאי לאו הכי, סותר דברי עצמו.

בעל המשנ"ב [בביאור הלכה] מעיר בקצרה בשורה אחת, כי המלים בלשון הרמ"א הן קצת מטעות. בהתחלה הוא כותב, כי כיון שמדליקים בפנים, 'אין לחוש' כלל' אם אין מדליקין בטפח הסמוך לפתח. הדבר אינו נורא. בין אם תדליק ע"י הפתח, בין אם תדליק רחוק, הדבר לא כ"כ משנה. אמנם הדבר 'ראוי', אבל 'אין לחוש'. ואח"כ הרמ"א כותב, כי המנהג להדליק בטפח הסמוך לפתח כמו בימיהם, 'ואין לשנות'. לכאורה, מקודם אמרת כי רק 'אין לחוש', הדבר אולי רצוי אבל אינו נורא, וכעת אתה אומר שהמנהג הוא כך, 'ואין לשנות'?

לכן בא הביה"ל ומסביר, כי אין כוונת הרמ"א, שזהו המנהג המקובל, אלא שזהו המנהג הנכון.

אינני מבין זאת. היכן מובא הדרכי משה, במשנה ברורה? מאן דכר שמיה?

הביה"ל כתב, שהרמ"א 'סותר דברי עצמו, והם הלכו ועשו כביכול המדובר על מ"ש בדרכי משה. מי שלומד בשלחן ערוך, ובמשנה ברורה, לא יבין כי הקושיא היא שישנה סתירה מהדרכי משה, הוא רואה את מה שכתוב פה, שהוא סותר את עצמו כאן. אם כוונת המשנ"ב היתה על הדרכי משה, הוא היה צריך לציין מפורש שבדרכי משה כתוב אחרת. מי שלומד זאת, לא יעלה בדעתו כי הוא מתכוון לספר אחר.

'סותר עצמו' היינו, מהרישא לסיפא. ברישא כתבת, 'אין לחוש כל כך', ובסיפא אתה כותב כי כך המנהג, 'ואין לשנות'. הוא סותר את עצמו כאן, במה שלפנינו, לא במ"ש בדרכי משה. הדבר נשמע מוזר.

ועוד יותר מוזר, פירוש אחר שהגר"מ פיינשטיין מסביר, שהרמ"א אליבא דהביאור הלכה מתכוון במ"ש 'המנהג להדליק בטפח הסמוך לפתח', שזה יהיה בחוץ. שמעתם? כיון שבזמן הזה כולם מדליקים בפנים, בא הרמ"א ואומר שצריכים להדליק בטפח הסמוך לפתח מבחוץ.

תשובת מרן שליט"א לשאלה מהקהל: הרמ"א מדבר, כבר אחרי הגזירה. 'בזמן הזה שכולנו מדליקים בפנים'. למה? בגלל אומות העולם, אי אפשר היה לפרסם ברבים את הנס. ועל כך הוא אומר, אם כן 'אין לחוש כל כך'. מה שהש"ע כותב, הוא מתאים לזמן שהיו מדליקים בחוץ, כי אז היה היכר לבני רשות הרבים, משא"כ אנחנו מדליקים בפנים, א"כ מה זה משנה האם זה על יד הפתח או שלא? וכעת הוא בא ואומר, 'מכל מקום', בכל זאת, המנהג להדליק בפנים בפתח הסמוך לפתח.

אולי נדגיש יותר.

העניין שיהיה היכר שבעה"ב הזה הדליק, אצלינו שמדליקים בפנים הדבר אינו משמעותי, נשאר רק העניין של 'מסובב במצוות', שתהיה מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל, לכן ככה הוא 'המנהג'. דהיינו, המנהג מתחשב בטעם של 'מסובב במצוות', אף שאין הטעם של 'היכר לבני רשות הרבים', כי אין לנו רשה"ר.

[מה שאמר כת"ר כי נשאר רק העניין שיהא מסובב במצוות לכן כתב הרמ"א שכך המנהג. כן כתב המשנה ברורה שם ס"ק ל"ז, כדי שיכנס בין שתי מצוות ע"כ. וצריך לעיין הרי בשביל זה לא בעינן שיהיה בתוך הטפח הסמוך לפתח, אלא אפילו רחוק מעט, כל שניכר שנכנס בין שתי מצוות. וזה דומה למנהגינו במילה, שמטעם זה מניחים את הכסא בצד שמאל הפתח, כדכתב מהרי"ץ בעין חיים חלק א' מהדורא בתרא בסדר המילה, שאין מדקדקים שיהיה אפילו חלקו בטפח הסמוך לפתח. ודוחק לומר דבנר שהוא קטן, אין הדבר ניכר אלא כשהוא בטפח הסמוך לפתח. הערת ידידנו הרה"ג איתמר חיים כהן שליט"א].

לבוא כעת ולהגיד, כי מ"ש 'המנהג להדליק בטפח הסמוך לפתח', הכוונה מבחוץ – כפי שדעת הגרמ"פ – זהו דבר תמוה. שהרי כבר אמרת – הרמ"א – שכולם מדליקים בפנים, כיצד כעת הינך אומר שצריכים להדליק בטפח הסמוך לפתח 'בחוץ'?

פלא איך הגיעו לזה. וגם במציאות, הם לא עשו כך.

עניין זה הוא בספר מסורת משה [ח"ג דף קע"ג] שם מובא, כי מישהו שאל על כך את הגרמ"פ, וזה לשונו, עוד שאלתי שבסימן תרע"א סעיף ז' כתוב ברמ"א, "הגה, ומיהו בזמן הזה שכולנו מדליקין בפנים ואין היכר לבני ר"ה כלל, אין לחוש כ"כ אם אין מדליקין בטפח הסמוך לפתח, ומ"מ המנהג להדליק בטפח הסמוך לפתח כמו בימיהם", ובפשטות פירושו שידליק בפנים ביתו בטפח הסמוך, דע"י זה יש לו את המעלה של "מזוזה מימין ונ"ח משמאל". אבל הביאור הלכה [ד"ה ומ"מ] כתב "ר"ל המנהג הנכון להתנהג כך, דאל"ה, סותר ד"ע". וגם השער הציון [ס"ק ס"ג] כתב לענין מה שכתב שם [במ"ב ס"ק נ"ד] "משא"כ עכשיו שמדליקים ממש בפנים וכו'", "ומה שכתב לעיל בסעיף ז' בהג"ה ומכל מקום המנהג להדליק בטפח הסמוך לפתח, ר"ל המנהג הנכון, וכן מוכח שם בדבריו, דאל"כ סותר ד"ע". רואים שהמ"ב למד, שהרמ"א רצה לומר שידליק דוקא בטפח הסמוך מבחוץ, וזה פלא דלמה ילמוד כך?!

שערי יצחק – השיעור השבועי

ראיתי כי גם בספרו אגרות משה או"ח ח"ד סימן קכ"ה, הלך בדרך זו, כאשר יבין המעיין שם. פלא עצום, איך הם הגיעו להבנות האלה. פשוט שהקושיא היא – מה שהביאור הלכה מתכוון – כי ברישא משמע שאין קפידא, ואח"כ משמע שיש קפידא. זהו מה שקשה לו. ולכן הוא בא ואומר, כי אין הכוונה במלה 'המנהג', שזהו המנהג העיקרי, אלא שזהו המנהג הנכון. צימצמו קצת את חשיבות המנהג הזה.

מה שכתב הרמ"א 'כמו בימיהם' אין כוונתו לגמרי, רק הם מבחון ואנחנו מבפנים.

בספרים רבים ראיתי עוד שדנו בדברי הרמ"א הללו, ותמהני כי 'סגר עליהם המדבר'. עכ"פ את הנלע"ד בס"ד אמרתי.

[לגבי פירוש הגרמ"מ פיינשטיין. לא עיינתי בספר מסורת משה, וגם לא בשו"ת אגרות משה, אבל מלבד מה שתמה עליו מעכ"ת, הרי הוא נדחה מתוך דברי המשנה ברורה עצמו. שכן בס"ק ל"ז נתן טעם לדבר, כדי שיכנס בין שתי מצוות ע"כ. ואם כפירוש, היה לו לומר גדולה מזו, כדי שיהיה פרסום לבני רשות הרבים כפי עיקר הדין. ובס"ק ל"ח כתב, ומכל מקום אם יש לו חלון הסמוך לרשות הרבים, נכון יותר שיניחנו שם, כדי שיהיה היכר לבני רשות הרבים ויתפרסם הנס וכו' יעו"ש. משמע דכשאינו לו חלון הסמוך לרשות הרבים ומדליק בטפח הסמוך לפתח כמו שכתב הרמ"א, אין פרסום לבני רשות הרבים, ומוכח דהיינו מבפנים. ומה שכתב הרמ"א כמו בימיהם, אינו אלא לעניין פרט זה שיהיה בטפח הסמוך לפתח, ולא לעניין שיהיה בחוץ. ובר מן דין, אם יש אפשרות להדליק בחוץ, היאך כתב הרמ"א זאת בלשון מנהג, הלא מדינא צריך לעשות כך. איתמר.]

תשובות למכתבי הערות ושאלות, לגבי עניינים שונים שנאמרו בשיעורי שנת התשפ"ד. א' בעניין כל שלא אמר ג' דברים לא יצא יד"ת. ב' בעניין המהפכים חולם לצירי. ג' בעניין הנוסחא כבודו מלא עולם. ד' בעניין החילוק היכן נהגו שהרב פותח בברכה והיכן לא. ה' בעניין קימה לאשמורות בחודש אלול. ו' בעניין אמירת קדיש י"א חודש על אביו או אמו. ומה הדין אם אומר קדיש על אחר.

הנה הוא עצמו מבין כי לכך מתכוין הרמ"א, אבל הוא שואל, שהביה"ל לא הבין כך. איך תסביר את הביה"ל? הביאור הלכה, הביא אותם להבנה אחרת.

ומיד ששמע רבינו השאלה, אמר שבאמת דבריו הם פלא, דאי אפשר לפרש לשון הרמ"א כך, דהלא הוא כתב "שכולנו מדליקין בפנים", ואיך שייך לכתוב אחר כך שהמנהג להדליקו מבחוץ? איך יכול להיות דבר כזה?

והזכיר ראיה ממה שכמה אדמורי"ם [כמו זה שרבינו מתפלל קבלת שבת בביתו] מקפידים באמת להדליקו בטפח הסמוך לפתח מבפנים.

הרי אצל חסידי הבעש"ט, לא מדליקים בחוץ. העניין להדליק בחוץ, בדורות מקרוב, מאז שכבר אין חששות מצד אומות העולם, הוא בעיקר אצל הליטאים. אדמורי"ם נשארים עם המנהג הישן להדליק בפנים, למרות שאין כיום סכנה בחוץ, כי ישנם 'עניינים' בכך, כגון שכעת אנחנו בגלות, בהסתר פנים – כפי שכתב בבני יששכר – אזי עכשיו הפרסום צריך להיות בתוך הבית. זהו 'רעיון'. לא מבחינה הלכתית. כי מבחינה הלכתית מבינים, שהפרסום צריך להיות בחוץ. אבל, אחרי שכבר גזרו אומות העולם וכו', נשארה התקנה, וישנו עניין להישאר בזה. כמו שהאריכו בכמה ספרים ואכ"מ.

אך אחר כך עיין רבינו בביאור הלכה פעם שניה, וחשב עליו קצת ואמר, שהביאור הלכה אינו כל כך תמוה. דהוא מפרש הרמ"א בדרך "המנהג הנכון" לא המנהג שנוהגים, וגם שיטתו מוסברת דהמעלה העיקרית בטפח הסמוך לפתח היא הענין של פרסום, ורק נוסף לזה מאחר שכבר מניחו שם, יש ענין שיניחו שם בדרך שיהיה מסובב במצות. ולמד הביאור הלכה, שמעלה זו בלבד אין בה ענין, שאין בה לא דין ולא מנהג, ולפיכך פירש שהרמ"א התכוון שגם בזמן הזה יש להדליקו מבחוץ.

ואחר כמה דקות קרא לי רבינו ואמר לי, שבאמת דברי הביאור הלכה נכונים, ואם אינו מדליקו מבחוץ אין שום ענין להדליקו בטפח הסמוך לביתו מבפנים. עד כאן.

והעמיק כיד ה' הטובה עליו. ומ"מ אציין כאן רק שהרמב"ם סתם בזה פעם שלישית בפ"ח הל"ד (מלבד מש"כ בסדר ההגדה) ובתלת הוי חזקה דהוא לעיכובא. וכן נקטו הגר"ח כסאר בשם טוב פ"ז שם, והרשי"ה בגליונותיו על הרמב"ם שיצ"ל לאחרונה.

ויש לחזק דבריהם, שהרי הר"ן סובר שאין זה לעיכובא, הביא ראיה לדבריו מסוכה דף כ"ח ע"א, א"כ היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימך – כך כתוב לגבי רבי יוחנן בן החורנית, שהשלחן שלו היה בחוץ, 'לא קיימת מצות סוכה מימך'. מה הפירוש? שהוא לא יצא ידי חובה? – הוא לאו דוקא וכו', וכל היכא דלא אַמְשִׁיךְ, לא סגי דלא יצא עכ"ד.

אבל לשון הרמב"ם בעניין זה גופא בפ"ו מסוכה הל"ח, ה"ז אסור וכאילו לא אכל בסוכה עכ"ל. כלומר אע"פ שבפועל אוכל בסוכה כשרה מ"מ חז"ל הפקיעו ממנו מצוה זו, כרש"י והתוס' בריש סוכה.

ומדברי הגר"ח כסאר שם נראה שכוונתו לחלק באופן נוסף, שאף אם נסכים עם הר"ן בסוגיא בסוכה, סו"ס שם זו גזירה דרבנן. משא"כ כאן שהוא דין דאוי' [אולי ממה דנפ"ל לתוס' בפסחים בפרק כל שעה] ודאי שלשון לא י"ח הוא כפשוטו. שו"ר שגם גיסי חתנו הגדול הגר"נ חובארה שליט"א הביא בשיעורו אמרי חן סוכות התשפ"א עמ' י"ד כמה מגדולי האחי' שג"כ למדו ברמב"ם, כדברי מרנן הנז"ל.

הנושא הזה הוא ג"כ חשוב, לגבי איזה פרט שנאמר בלנ"ד בשיעור נוסף, בנוגע לקידוש, בעניין מה שהבאנו כבר בס"ד בשיעור מוצש"ק תולדות התשפ"ה בשם המנחת חינוך, לגבי מי שמקדש את השבת בדברים כיום – אחרי שרבנן כבר תיקנו נוסח – האם הוא יוצא יד"ח.

*

ב' שם עמ' 16, הו"ד אדוננו הרשב"ז זיע"א בספרו חמ"י, שמי שמהפך חולם לצירי כמקצין בנטיעות וכו' ע"כ. וכבר כ"כ מו"ר שליט"א בספרו הנפלא נפלאות מתורתך פר' קרח [ווי"ר שנזכה בקרוב להדפסת כל הכרכים עה"ת והמגילות, אכ"ר].

הבאתי זאת בתורת הקדמה, למה שברצוני להביא בהמשך. מלבד הידוע כי דבר בעתו מה טוב. אבל גם איכא נפקות, עניין כעין נדון דלעיל, לדברי הרמ"א במקום אחר, לגבי קדיש, שרואים ג"כ סתירה במה שהוא מביא, במנהגים שלו. וכדלקמן.

אקדים לפני כן, חלק מתוך מכתב שקיבלתי מידידנו הרה"ג אלמוג שלמה אכלופי הי"ו מירושלם עיקו"ת. והעורך ידפיס את הכל. זהו מכתב עם דברים חשובים, הרבה עניינים ופרטים, אבל כעת נביא רק כמה מהם. את ההתחלה.

לקי"י י"א מרחשון התשפ"א בשל"ו, יום פטירת רחל אמנו ע"ה וחמותי הצדקת צביה ב"ר ישעיה יעיש מגארי הכהן ע"ה.

לקראת יקרת מעלת כש"ת עמוד ההוראה וההלכה מו"ר ועט"ר ותפארתנו הגאון הגדול רבי יצחק רצאבי שליט"א.

אחדשה"ט כרו"ע, רבת שבעה לה נפשנו עונג יום טוב ושמחת החג משיעורו בחוה"מ סוכות בבית שמש, ועוד לפני כן בפרוס יוהכ"פ בבית וגן בביהכ"נ 'משכן אהרן'. וכדרכו בקודש, גלי לדרעיה ונפל נהורא בבקיאאות ובעיון בלמדנות ובעמקות, אשרי העם שככה לו, ובפרט אודה לכת"ר על שבשפלנו זכר לנו ושדר לן ברכה חמה לרגל יום שמחתנו, ויבורך מפי עליון בכפל כפלים שיאריך ימים ושנים על ממלכתו, בבריאות גופא איתנה ונהורא מעליא להאיר לארץ ולדרים מתורתו יראתו והנהגתו.

בשבועות האחרונים אף זכינו והגיעו לידינו כו"כ שיעורי מעכ"ת משנת התשפ"ד, ולאחר ברכת הנהנין התעוררנו לכמה הערות ואמרנו נשדרם קדם מרן כתלמיד הדין בפני רבו בקרקע, שמא ואולי ימצא בהם דברי חפץ.

א' פרשת תזריע עמוד 8, בעניין שיטת הרמב"ם בעניין כל שלא אמר ג' דברים לא י"ח.

דיברנו על כך בזמנו [בפרשת תזריע], לא ניכנס כעת לכך, [רק נזכיר כי עמדנו על השאלה], האם לא יצא ידי חובתו ממש, או רק לא יצא ידי חובתו כראוי.

לצערי הרב לא הגיע לידי השיעור הקודם מוצש"ק פר' שמיני, בו מסתמא כת"ר הרחיב

והמקום ברוך הוא יאיר עינינו. אולם ברור לי שזה לא שהוא שינה את דעתו.

כל זה מלבד התרעומת שהיבענו בזמנו בשיעור וירא התש"פ בשל"א על השטחיות של מדפיסי הספר חמ"י במהדורא מוגהת כביכול. צריך שיוציא לאור את הספר מחדש, תלמיד חכם מעיין ובקי בנגלה ובנסתר, שיופיע כלול בהדרו לכבוד תוה"ק בכלל, ולכבוד המחבר הקדוש זצוק"ל בפרט.

*

בעצם עניין החולם וצירי, בא אלי בחור ישיבה הי"ז בזמן האחרון, ואמר לי שהוא ראה כתוב באיזה ספר, כי השינוי הזה בא להם, מחמת שבלשון ארמית, החולם והצירי הם משתנים. כגון בפסוק [שמות ט"ו, ג'] י"י אִישׁ מִלְחָמָה י"י שָׁמוֹ, התרגום הוא יי שְׁמִיָּהּ. כביכול, זאת היא הסיבה. כיון שמקור האנשים הללו, בני מחוז הזה, הם באו מבבל, ושמה דיברו בארמית, ושם מחליפים את החולם בצירי. הוא אמר לי, שהדבר כתוב בספר כתר תימן, בהקדמה.

חיפשתי שם, ולא ראיתי זאת. אבל עכ"פ הדבר אינו יכול להיות. כי לשון ארמי מחליף חולם בצירי, וצירי לחולם. זה לא שהחולם אצלם תמיד צירי, אלא לפעמים זה גם ההיפך.

[ועוד, שהרי אינם מוספים מפיק כמו בארמית. אגב, הרבה מבני כמה מקומות בתימן, מבטאים את הצירי כחולם. ואולי כיון שהיו מלמדים אותם לבטא את החולם נכון, ולא כצירי כפי שהיו רגילים, נמשכו לבטא גם את הצירי כחולם. איתמר].

הסיבה שהם עושים חולם צירי, היא פשוטה מאד, כיון שהם היו במקומות קטנים, בכפרים קטנים. במלים אחרות, הדבר מתוך חוסר לימוד. והראיה היא, כי במחוזות שלנו, הנשים אומרות את החולם צירי. כגון כאשר הן מברכות, אומרות שהַפֶּל נהיה בדברִי. בְּרָא פְרִי הָעֵץ. כי הן לא לומדות. בכדי לקרוא את החולם כפי שצריך, צריכים מְרִי שִׁילְמָד, שישים לב על הביטוי. זה צריך אימון והרגש, ותשומת-לב. אבל אם לא מלמדים, לא יודעים. וכן למשל אומרות 'קרח', שם של אחת המשפחות, במקום קורח.

ואמנם כדברי הרב שליט"א כ"ה במהדו' חסיד הישנה דף ק"מ ע"ב, אבל במהדורא שיצאה מכת"ק אדוננו בהוצאת המאור עמ' קצ"א, ליתא לכל הני מילי, וכן במהדו' בר מעוז שָׁאף היא נערכה עפ"י כת"י רבים, לא מצאתי דברים אלו בעמ' 632-633. ושמה מש"כ במהדו' חסיד היא תוספת מאוחרת.

הבאתי בזמנו לגבי מחוז שרעב, וגם אלה שעל ידם, העושים את החולם כמו צירי, כי מהר"ש שבזי כתב שזה 'מקצץ בנטיעות'. והוא טוען, כי במהדורא החדשה שיצ"ל כת"י שלו, לא כתובות המלים הללו.

צריכים לדעת, לצערנו הספר חמדת ימים למהר"ש שבזי – למרות שהוא ספר חשוב מאד – עדיין לא זכינו להדפסה מושלמת שלו. כיון שהמחבר זיע"א כתב הרבה מהדורות, בכתב יד קדשו, ורואים שהוא משנה ממהדורא למהדורא, לא שהוא חוזר בו, אינני יודע מהי הסיבה, ממהדורא למהדורא משתנים דברים, מוסיף רעיונות או מקצר, או משנה. חושבני, כי למרות שהדפיסו עד היום גם מהדורות משוכללות, מכוון המאור וכן המהדורא של בר מעוז, עדיין לא יצאו ידי חובה.

בספר הזה, צריכים להביא את כל הגירסאות. כי זה לא שבמהדורא הזאת, הוא חוזר בו ממ"ש במהדורא האחרת, כעין מהדורא בתרא, אלא שבכל פעם הוא כותב רעיונות אחרים, או כותב בסגנון אחר, ובכולם ישנם חידושים. צריכים לאסוף ולהביא את כל הלשונות שלו, אחד מול השני. אולי האחרון יותר חשוב, אינני יודע, יכול להיות. עכ"פ כל המהדורות הן חשובות, ומאירות עינים.

במלים אחרות, מה שנוגע אף לעניינינו, הדבר אינו אומר, שהוא חוזר בו מן העניין הזה. רק משום מה הוא לא חזר וכתב זאת. כי רואים לאורך כל הדרך, שהשינויים אינם דברים שהם טעות, או שאפשר שהוא מבין עכשיו אחרת, אלא מסיבה בלתי ידועה לנו. לכל המהדורות, יש חשיבות. זה לא כמו מהדורא קמא דרב אשי, ומהדורא בתרא, וכיו"ב, שאז המחבר מתקן את עצמו. זאת אולי תעלומה בפני עצמה, שאכן צריכים לפתור אותה,

זהו הסיפור הידוע על און בן פלת, 'אין בבית'. אשתו הצילתו, כי שאלו אותה האם און בבית, והיא אמרה אין בבית. זאת מלתא דבדיחותא, אבל הדבר מראה זאת. כמו שהעלינו בס"ד שם בהרחבה בפ' קורח. ונכבר הערתי בשיעור תזריע ה'תשפ"ד ב'של"ה, כי זקינתה של זקינתי מרתא גנא אשת מה"ר חיים ב"ר שלמה כסאר, שהיתה יודעת תורה הרבה, היתה מתאמצת ואומרת את החולם כראוי, כמו ששמעתי מפי אבא מארי זלה"ה שהכיר אותה. איתמר].

ואומרים מליצה על זה, וְאַחֲיוּתֵיהֶם צְרוּיָה וְאַבְיָגַיִל [דברי הימים א' ב', ט"ז]. האחיות שלנו, אומרים 'צרויה', דהיינו צירי.

הערה מהקהל: גם בשפה הערבית, אין חולם.

תשובת מרן שליט"א: נכון. טוב שאמרת זאת. לכן, גם אין להם אות ביי"ת רפויה. לכן למשל הם אומרים, אברהם דגש. אכן, שפת המדינה השפיעה גם על זה. ועד כדי כך שפת המדינה השפיעה בעניין זה, שאפילו לא מעירים אצלנו לגבי האות ביי"ת, אם מישוהו אמר דגש במקום רפה. כגון וְשָׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת [שמות ל"א, ט"ז] שהביי"ת רפויה בגלל הוא"ו שלפניה, אם מישוהו יאמר 'בני', אף אחד לא יעיר לו. פעם בעבר הייתי מעיר על כך, עד שאמר לי הרה"ג שמעון צאלח זצ"ל, שזהו יותר מדאי. אפילו אנשים הכי מדקדקים, מבינים כי עד כאן 'תחום שבת'. לגבי השאר, כגון האות פ"א – דגש או רפה – וכן גימ"ל וכו', הם יעירו. אבל לגבי האות ביי"ת, לא יעירו, כי הדבר כבר נכנס ונשתרש במבטא.

שמעתי אפילו תלמידי חכמים האומרים [בברכת המזון], ארץ חמדה טוֹבָה ורחֲבָה. ובגמ', רָבָא, במקום רָבָא רפי.

אם כי לגבי חולם וצירי, אין מנוס מכך. ישנו הבדל כ"כ גדול, בין 'חורש' ל'חרש', וכן בין 'רועי' לבין 'רעי', וכן בין 'קדוש' לבין 'קדש', 'עוד' – 'עד', 'עשיו' – 'עושיו'. וכל כה"ג. בודאי שההבדל הוא משמעותי.

וצריכים לדעת, כי לא רק בזמן מהר"ש שבזי, לפני כ-400 שנה – אשר מעיר על כך וכדלעיל – הדבר היה כך, אלא גם לפני כן, בזמן כמה"ר יוסף

בן ישראל משתא, הם עשו את החולם כמו צירי. אמנם מהר"ר ישראל משתא, הוא קרוב משפחתו של מהר"ש שבזי, כפי שדיברנו בזמנו. הראיה, שיש לו פיוט-שיר ארוך, הפותח במלים אשאל צורי ואדוני וכו', ושם הוא אומר דבר מעניין בזה"ל, ובזכות פסקי הטעמים, מהם תחתונים ורמים, וכולם נכוחות לתמימים, למען לא נהיה אשמים, להבדיל בין עיני לעוני. כך הוא כותב, בסגנון מליצי.

במלים 'בזכות פסקי הטעמים, מהם תחתונים ורמים', נראה כי הוא מתכוון לומר, איך תבדיל בין 'עיני' לבין 'עוני'? הוא כותב את האותיות במילואם, 'עיני' ו'עוני'. מי שירצה לראות זאת, הדבר נמצא בתפ"לאל של בנו מהר"ר ישראל משתא [בדף שס"ג], אחרי הפיוט יום נעקד יצחק וכו' שם בא הפיוט הזה, והדבר נדפס ג"כ בספר שירת ישראל בתימן [דף תכ"א].

כוונתו היא, איך להבדיל, בין 'עיני' – שפירושו העין שלי, לבין 'עוני' – כגון בפסוק [דברים ט"ז, ג'] תֹּאכַל עֲלֶיךָ מִצֹּת לֶחֶם עֲנִי. מהו ההבדל, בין זה לזה?

לדידיה התשובה, כי 'עיני' זה מלרע, ו'עוני' זה מלעיל. זהו כוונת דבריו, 'בזכות פסקי הטעמים, תחתונים ורמים'. שעי"י חילוק מקום הנחת הטעמים, שמהם תחתונים ר"ל מלרע, ומהם רמים ר"ל מלעיל, אפשר להבדיל ולהבחין בין 'עיני' שפירושו עין שלי, לבין 'עוני' שהוא היפך מעושר. כי הראשון מלרע, והשני מלעיל.

ומה יאמר בתיבות ששתיהן מלעיל, או שתיהן מלרע. וכל שכן בתיבות שהן בנות תנועה אחת דלא שייך בהן מלעיל ומלרע, כגון עוז, עז.

הרי עכ"פ שלולא זה, אין ניכר אצלם ההפרש כלל. אני אומר זאת, כי שמעתי שישנם כאלה המתחכמים ואומרים, כי בכל זאת ישנו אצלם איזה הבדל. ברם, רואים כי גם לשעבר לא היה אצלם הבדל. אפילו ראיתי שניקדו כך. הוא בעצמו, בתכלאל משתא, בפיוט של מוצאי שבת, לגבי אלישע, הוא כתב 'חרש'. ניקד צירי. במקום חורש. כי הוא לא ידע, שישנו הבדל. ודי בזה, כי כבר הרחבנו בס"ד בעבר.

התשובה היא, לפענ"ד, היא כדלקמן.
ראשית, הרמב"ם מוכיח שזה 'מלא', כי בפסוק עצמו הוא כתב 'מלוא' עם וא"ו, וכן הוא כותב בלי וא"ו.

דבר שני, בכל התכאליל, עד מהרי"ץ, כולם כותבים 'מלא' העולם כולו. ובכת"י של מהרי"ץ עצמו, ישנה סתירה. ומה עושים כאשר ישנה סתירה? נלמד מזה שישנו נדון בכגון דא בש"ס ובפוסקים. למשל, הרמב"ם כותב בעניין, על כמה מלים צריכים לשרטט? במקום אחד – בהל' ספר תורה – כתוב שלוש, ובמקום אחר – בהל' יבום וחליצה – הוא כותב ארבע. זאת בעצם מחלוקת במסכת גטין [דף ו' ע"ב], 'במתניתא או רבי יצחק. אומר רבי יהושע הנגיד בתשובותיו, 'סוגיא בדוכתה עדיפא'. דהיינו, תמיד כאשר ישנן סתירות, בדברי אותו מחבר, היכן הוא שָׁם דגש לקבוע את ההלכה, במקום שָׁם הוא עיקר הדין. כי כאשר הדבר בא רק בדרך אגב, יכול להיות שאותו מחבר לא דייק.

כמו־כן דנו האחרונים לגבי הסתירה בש"ע שבהל' פורים כתב שנוהגת בו אבילות, וביו"ד כתב שלא נוהגת. כיון שבהל' פורים זה לא הנושא, לא נחת לדקדק בו, והעיקר ביו"ד ששם כל הלכות האבילות ברגלים ובמועדים, שם הוא ישב על המדוכה. ולכן עיקר דעתו היא שם.
זהו כלל גדול בש"ס ובפוסקים, והאריך על כך בס' יד מלאכי.

א"כ כללא גם בנדון דידן, שהרי המקום העיקרי הוא, בקדושה של שחרית. כי שם זה מובא בפעם הראשונה, ושם ישנו על כך פירוש. משא"כ במוסף, שזה בא בדרך אגב. הרי בדרך כלל הסופרים לא היו מכפילים, מסורת הכתיבה, אבל שם הוא כתב זאת במוסף, בגלל שישנה שם קדושת כתר, שהיא שונה מן הרגיל. לכן צריכים ללכת, לפי 'סוגיא בדוכתה', שזהו בשחרית. פה הוא העיקר.

*

בהמשך הוא – הרב אלמוג – כותב כך, ד' פרי' נשא עמ' 26, יישר כח להדר"ג שמעמיד את המנהגים על דיוקם מזה עידן ועידנים, ובפרט בעניין החילוק היכן נהגו שהרב פותח, והיכן לא

מצוי גם בפיוטים וחרוזים קדומים יותר לזמנם, כגון המובאת במדרש החפץ למהר"ז הרופא, נתחיל פרשת ויסעו מקדש, בעזרת האל הקדוש. אך כיון שבמקומו ביטאו את החולם נכון, ומסתבר שכך היה גם בזמנו, צריך לומר שלא חרוז חולם בצירי אלא מפני שהם קרובים. וע"ע מ"ש בס"ד בס' נפש כל חי דף קמ"ז ד"ה תוכן.

*

דבר נוסף שהעיר הרב אלמוג שליט"א, בנוגע לדקדוק לשון התפילה.

וזה לשונו במכתבו, ג' שם עמ' 20 כתוב שבכת"י"ק ג"ע מהרי"ץ זיע"א השני מנוקד מלא העולם כולו ע"כ.

דיברנו על כך, כי ב'קדושה' רצוי לתקן ולומר, כבודו והודו מלא העולם כולו. כי מה שהעולם אומרים 'מלא', זהו בהשפעת הפסוק שאומ' לפני כן, מלא כל הארץ כבודו [ישעיהו ו', ג']. אולם אח"כ צ"ל, 'מלא'. כך אמרנו בס"ד בשיעור בראשית התשפ"ה.

על כך הוא אומר, ואם הכוונה לכת"י קרואני, אמנם כן כתוב שם בתפילת שחרית דחול, אבל במוסף שב"ק כתוב מלא בשוא חולם כפי הנהוג. שבכת"י רצאבי כתב בשניהם (נ"ל גם בקק"ק וגם בכבודו והודו) 'מלא' ללא שום שינוי ביניהם, ר"ל לא כפי הרמב"ם שדייק בכתיבתו, והבדיל בין מלוא עם וא"ו לבין מלא בלי וא"ו, כפי שדייק כת"ר.

זאת הערה חשובה מאד. צריכים להתייחס לכך. כי בקדושת שחרית, מהרי"ץ ניקד מלא העולם כולו, אבל במוסף של שבת, כתר יתנו לך וכו', מהרי"ץ כותב את הנוסח, ושם הוא מנקד מלא. ובכת"י השני, בלא"ה אין ניקוד. וכתב בשניהם מלא, ללא וא"ו.

לגבי הכת"י (של הרב יוסף רצאבי, שהתפללנו בזמנו יחד שנים רבות גם בביהכ"נ גדקה) שהוא לא ניקד, הוא שכח שם לנקד, כי את כל הדפים שם הוא לא ניקד. אבל עכ"פ השאלה היא, כי יוצא שישנה סתירה, בכת"י קרואני שיצ"ל בצילום, במקום אחד כתוב מלא, ובמקום אחר כתוב מלא.

נהגו כן, אלא הזריז נשכר כדברי אביו הגאון זלה"ה.

כאשר מברכים איש את רעהו במועדים, תזכה לשנים רבות ומועדים טובים, וכן בימים נוראים תיכתב וכו', מי הוא הפותח? הבאתי בס"ד בשם אבא מארי זצ"ל, כי לא נהגו שהגדול פותח, אלא הזריז נשכר. ומצד שני, ישנם כאלה הנוהגים אחרת. אבל העיקר שהבאנו זאת, לדעת כי זאת אינה טעות, אלא שיש חילוקים בין המקומות.

הוא מעיר, אף אני הקטן הלכתי בעיקבותיו במורשה גליון ג' התשפ"ג עמ' מ', ושם הוספנו שלכאורה הנהגות אלו תלויות במחלוקת רי"ז ור"א – ר' יוחנן ור' אליעזר – בירושלמי ברכות פ"ב ושקלים פ"ב ע"ש.

כתוב שם שר' אליעזר התחבא וכו', כי הקטן אינו דרך ארץ שיהא שואל בשלום הגדול. א"כ לכאורה רואים, כי הגדול צריך לברך תחילה. ישנו שם נדון בכך, חילוקי דעות ופירושים, א"כ הדבר תלוי במחלוקת הזאת.

טוב שהוא העיר זאת. אבל לגופו של עניין, אם הדבר כך, הרי שזה לא רק לגבי נד"ד. למה שלום עליכם, ג"כ הם מקדימים לומר למרי. זאת אומרת, אינני מבין את אלה הנוהגים בחגים ובמועדים, שהגדול דוקא צריך לברך תחילה את הקטן.

הרי בשב"ק אתה אומר, מרי, שבת שלום. וכן בחול, מרי, שלום עליכם. א"כ הם ג"כ מקדימים שלום לגדול. לפי מאן דאמר, שהקטן אינו שואל בשלום הגדול, אזי גם אז צריך שיהיה כך. אף פעם לא להתחיל לשאול שלום, אלא לחכות עד שהגדול יאמר.

חויז מזה, הרי אח"כ הם עונים.

*

דבר נוסף, ה' פר' שופטים עמ' 4, מובא בשם אחד מזקני הרבנים, שאם היית אומר בתימן לקום עוד חודש ימים, הם היו קמים! לא היה להם קשה ע"כ.

נראה לזקוף זאת לא רק שיראתם העצומה וזריזותם הגדולה [וכפי שהיטיב לתאר זאת מעב"ת בשו"ת עולת יצחק ח"ג סי' רמ"ב אות ד']

ולמיעוטם באכילה גסה המביאה את השינה, אלא גם לעובדא שהיו ישנים על מצעות פשוטים על הארץ שזה ממעט מתאוות השינה, כמ"ש הרה"ק ר"ח שער הקדושה פ"ז אות ע"ו שמי שמושכב בפאת מטה ובדמשק ערש (עפ"י עמוס ג', י"ב) ובמטה מוצעת, יקשה בעיניו לקום בשפרפרא לעיין בתוכה וכו' עכ"ל. וא"כ אבוה"ק שנמו על הרצפה, היה קל להם לקום בזריזות. וע"ע שם באות ח"פ וצ"א שביאר עפ"ז מ"ש באבות (פ"ו מ"ד) ועל הארץ תישן שעיי"ז לא ימצא גופו מנוחה וישן כל הלילה ח"ו.

וזהו דבר מעניין. ברוך יהיה, ויישר חיליה לאורייתא.

*

כעת, השאלה העיקרית. הנושא העיקרי.

ו' פר' שלח לך עמ' 21, מש"כ בעניין אמירת קדיש י"ב חודש.

הרי ידוע, שהבן אומר קדיש על אביו, רק י"א חודש. בחודש הי"ב, לא אומרים בכלל, שלא יעשה את אביו או את אמו ח"ו רשעים, כי משפט רשעים י"ב חודש. לכן נוהגים לא לומר קדיש, בחודש הי"ב.

הוא מעיר על כך בזה"ל, בודאי שפנים דברי הדר"ג שליט"א שהמנהג לומר רק י"א חודש, וכ"כ בסתמא הגר"ע בסיס זלה"ה בס' זכרון בית העזרי, והר"י – יוסף – שרעבי שליט"א מק"ק צנעא, בעילוי נשמות נוסח תימן.

הנקודה שעליה דיברנו, כלפי מה שבספר עריכת שולחן כתב אחרת, שהמנהג הוא לומר י"ב חודש. א"כ הוא מביא עדיות, וכן את הרב יוסף שרעבי, שהוא בעצמו מצנעא, שהמנהג לומר רק י"א חודש, כפי שאמרנו.

אבל מ"מ שמעתי מהגר"נ אלשיך שליט"א, וכ"ד הגר"צ נדב שליט"א, שבצנעא נהגו לומר יב"ח, ואף בספר בית מועד בעמ' שד"מ נזהר וכתב, וכ"ה המנהג הפשוט בקרב רבנים בקהילותינו עכ"ל, לרמוז שמנהגם שאומרים כל יב"ח ודו"ק. ממה שהוא כותב, ככה נוהגים רבנים בקהילותינו, משמע שזה לא כולם.

שערי יצחק – השיעור השבועי

בשם אביו, כל י"ב חודש אומר 'הריני כפרת משכבו'. אחרי י"ב חודש הוא צריך להגיד 'זכרונו לברכה', אבל עד י"ב חודש הוא צריך להגיד 'הריני כפרת משכבו'. פירוש המלים 'הריני כפרת משכבו', הוא כי כל רע אשר יבוא עליו, הוא מקבל זאת על עצמו, כמ"ש רש"י. אם כן, לכאורה גם בזה, הרי הוא עושה בכך את אביו רשע? מהו ההבדל? כך שואל הט"ז.

הוא – בנו של מהרי"ץ – אומר תירוץ על השאלה הזאת, בזה הלשון, ונראה לי לתרץ על פי מה שכתב ב"ז [בנימין זאב] סי' ר"ב, כי הקדיש הוא תוספת זכות שמוכה אביו ופודה נפשו משחת, בזה ודאי שמחזיקו ברשע אם יאמר הקדיש כל י"ב. אבל הריני כפרת משכבו, אינו אלא דרך תפילה שמתפלל עליו. הדבר אינו אומר שהוא רשע. משא"כ הקדיש אשר מוציא אותו מגיהנם, אם הוא יאמר קדיש בחודש הי"ב.

ועוד, שהקדיש פְּרָסוּמִי מלתא בפני הציבור, אבל הריני כפרת משכבו אינו כ"כ פרסום. כך נראה לענ"ד לתרץ.

אלו תירוצים טובים מאד, על השאלה הזאת. את הקדיש הוא אומר בקביעות, כל יום, בכל התפילות. משא"כ לגבי 'הריני כפרת משכבו', כאשר הוא אומר דבר שמועה, שומע זאת רק מי ששומע את הד"ת שהוא אומר. הדבר איננו מפורסם. ע"ע אין בכך קפידא.

והחיד"א בברכי יוסף שתירץ באופן נוסף, עיין עליו.

ברם, כעת תשמעו את העיקר.

אבל מ"מ עדיין קשיא דברי רמ"א מדידיה אדידיה, שבתחילת דבריו כתב ונהגו, כמו שנו' לשונו לעיל, ובסוף דבריו כתב ונהגו.

אומר הר"ר אברהם בן מהרי"ץ, ולא ידענן כהי מנייהו נעביד.

נראה כי בזמנם, המנהג עדיין לא היה ברור.

הרי המנהג הזה, להגיד קדיש על אב ואם, הוא נכנס ונתפשט במשך הדורות. הדבר לא היה קדום. כבר דיברנו על כך בעבר [בשיעור מוצש"ק ואתחנן התשפ"ב]. קל וחומר שאת הפרט הזה, הם לא ידעו בבירור. לכן הוא אומר, כי מאחר שישנה

טוב שהוא העיר זאת. בודאי שהדבר נכון, שישנו מיעוט כזה. אבל ראשית, הספר עריכת שולחן, לא נועד להביא מנהגים של מיעוט. הרי הוא בא להגיד, מנהגים של כל ארץ תימן. אם כן הוא לא יכול לכתוב, 'המנהג כך', בזמן שזהו מיעוטא דמיעוטא. בכל תימן, אמרו רק י"א חודש. ובעיר צנעא, ישנו מיעוט שנוהגים אחרת.

בצנעא גם ישנו מיעוט, שאינם עושים 'הבראה'. לדוגמא. יש כזה מיעוט. וכי אפשר לקבוע את המנהג שלהם לכולם, ולהתעלם לגמרי בכלל מן המנהג הנפוץ. זהו בודאי דבר הצריך תיקון.

אמנם חושבני, כי המנהג הזה – אלה שנוהגים כך – לומר קדיש י"ב חודש, בא עפ"י הכרעת בנו של מהרי"ץ. בשו"ת פעולת צדיק יש לו תשובות, אשר נספחו בסוף התשובות של מהרי"ץ.

הדבר מובא שם [בסימן ד'] בזה"ל, מי שמת לו אב או אם, אם יכול לומר קדיש י"ב חודש, או דוקא י"א חודש.

תשובה. הנה כתב רמ"א בסימן שע"ו [סעיף א' ביורה דעה], ונמצא במדרשות לומר קדיש על אב, על כן נהגו לומר על אב ואם קדיש בתרא י"ב חודש. וציין עליה, כלבו, וריב"ש בשם תנחומא, וספר בחיי בשם מסכת כלה, וב"י בשם הזוהר, ובא"ז בשם תנא דבי אליהו רבה.

ובסוף אותה הג"ה כתב, ונהגו שאין אומרים קדיש ותפילה רק י"א חודש, כדי שלא יעשו אביהם ואמם רשעים, כי משפט רשעים י"ב חודש ע"כ. וכתב הט"ז, עיין מה שכתבתי בסימן ר"מ. וכתב מר"ן בסימן ר"מ סעיף ט', היה אומר דבר שמועה מפיו, אומר כך אמר אבא מארי הריני כפרת משכבו, אם הוא תוך י"ב חודש. והוא מהגמרא. וכתב עליו הט"ז, וקשה לי מזה על מה שכתב רמ"א בסימן שע"ו, נהגו שאין אומרים קדיש יותר מי"א חודש, שלא להחזיקו ברשע, ולמה יחתום כאן הריני כפרת משכבו כל י"ב חודש. ותירץ מה שתירץ, עיין עליו.

הרמ"א מביא בהתחלה, שנוהגים י"ב חודש. ואח"כ הוא אומר, נוהגים י"א חודש. ושם הט"ז מקשה, מה הדבר שונה, מעניין 'הריני כפרת משכבו'? הרי כתוב, כי אם הבן אומר דבר שמועה

סתירה בדברי הרמ"א – ברישא כתוב י"ב חודש, ובסיפא כתוב י"א חודש – אנחנו מסופקים כמי מהם לעשות.

ואם נאמר שדבריו הראשונים שכתב י"ב חדש לאו בדוקא, למה חזר ושנה הדיבור. ועוד שציין דיבור ראשון לפוסקים רבים בשם המדרשים, ולדיבור שני בשם פוסקים אחרים.

ברישא אתה – הרמ"א – מביא רשימה ארוכה שסוברים כך, ובסיפא הבאת בכלל מישוהו אחר, שזהו בעל בנימין זאב.

וא"ת שכתב לפי מנהג המדינות שמנהגם מחולקים – זהו מנהג של מדינות מסויימות, וזהו מנהג של מדינות אחרות – היה לו לפרש שהקושיא במקומה עומדת.

אלא בהכרח שראוי לנהוג כתחילת דבריו, שהם בשם כמה גדולים בשם המדרשים. ועוד, שבסימן ר"מ הוא בשם הגמרא.

כך הוא מכריע. כיון שישנה כאן סתירה, וצריכים להחליט כמו מי לעשות, ע"כ הכי טוב והכי ראוי הוא מה שכתוב בהתחלה, כי זהו 'בשם כמה גדולים בשם המדרשים'. ואלו הם. כל בו, ריב"ש בשם תנחומא, בחיי בשם מסכת כלה, ב"י בשם הזוהר, אור זרוע בשם תנא דבי אליהו רבה. כמה גדולים, בשם המדרשים. משא"כ הסיפא, זהו רק מיעוט.

והוא מוסיף עוד נימוק, כי מ"ש בסימן ר"מ, זהו 'בשם הגמרא'.

מסתבר, כי אלא שנהגו י"ב חודש, זהו עפ"י התשובה הזאת.

*

אבל, אחרי נשיקת עפר רגליו, ההכרעה שלו היא מאד תמוהה. קשה לקבל את דבריו הללו.

הוא כותב, שזהו 'בשם כמה גדולים בשם המדרשים'. ברם, וכי כתוב במדרשים, להגיד קדיש י"ב חודש? בשום מקום, הדבר לא כתוב. המדרשים מביאים את המעשיות והסיפורים שהיו, כמו רבי עקיבא שראה אותו מלקט עצים שישרפו אותו בהם וכו', והפוסקים אומרים כי על פי זה נהגו י"ב חודש. אבל לא שהדבר הזה כתוב במדרשים עצמם.

בבית יוסף [שם] מובא בזה"ל, כתב הפל בו על מה שנמצא בהגדה, שפעם אחד פגע רבי פלוני באחד שהיה מקושש עצים וכו', אמר ליה אין מי שיצילני, אם לא שיאמר בני קדיש אחד, או יפטיר בנביא. על זה פשט המנהג, לומר בנו של מת קדיש בתרא כל י"ב חדש וכו'.

מובן כי במדרש עצמו לא כתוב, להגיד י"ב חודש. במדרש כתוב, 'קדיש אחד', משמע כי רק קדיש אחד שתגיד, כבר מציל אותו. אבל גם אם נבוא ונטען, כי בכל בו עצמו לא כתובה המלה 'אחד', אולם גם בודאי לא כתוב י"ב חודש. העניין של י"ב חודש, אינו מפורש במדרשים עצמם. עשו כן לרווחא דמלתא.

ובכלל, גם לא כולם אומרים, י"ב חודש. הכל בו, הוא זה שכתב, י"ב חודש. ואולי הוא היחידי. צריך לבדוק.

ולגבי מה שהוא אומר, 'בסימן ר"מ בשם הגמרא'. מה הפירוש, בשם הגמרא? בגמרא שם כתוב להגיד 'הריני כפרת משכבו', לא קדיש.

הדבר נשמע מאד תמוה.

שאלה מהקהל: אולי הוא מתכוון, במה שהוא מכריע להגיד י"ב חודש, כי רואים את מעלת הקדיש, והרמ"א הביא זאת. אם נגיד שהרמ"א בעצמו הביא זאת.

תשובת מרן שליט"א: אין 'אם'. בטוח שהרמ"א לא הביא את זה.

זאת הערה נוספת, שצריכים ורציתי להעיר על דבריו. נראה שהוא הבין, ש'הרמ"א ציין'. זה לא הרמ"א בעצמו. ידוע – כך נתברר – כי אלו כמה גדולים, בדור שאחרי הרמ"א. חלק מהם, זה הש"ך. הרמ"א בעצמו, כאשר הוא כתב זאת, הוא לא ציין. רק אחר כך, באו וציינו זאת, הוסיפו את זה במוסגר ברמ"א.

שאלה מהקהל: אולי אותם גדולים שאמרו להגיד י"ב חודש, זהו כאשר היה ידוע שאביו או אמו היו רשעים. אדם שהוא בינוני, למה להחזיק אותו ברשע?

תשובת מרן שליט"א: יכול להיות שכך היה בשלב הראשון ממש. אבל לשון הכל בו, 'פשט המנהג לומר בנו של מת קדיש בתרא כל שנים עשר

הדבר. כתוב ככה במדרש, ועל פי זה אומרים י"ב חודש. והעיקר זה מה שכתב בסוף.

דעתו הפוך ממהר"א בן מהרי"ץ.

ברם, עכ"פ זאת איננה דרך העברה. הרי הרמ"א העתיק את הכל בו, והוא זה שכתב זאת. הוא הביא את המדרש, וכתב שנוהגים עפ"ז כל י"ב חודש.

ברור לענ"ד בדעת הרמ"א שהעיקר י"ב חודש, כמ"ש בסיפא, כי שו"ת בנימין זאב [סימן קס"א] אשר ממנו המקור, הוא אחרי הכל בו. הוא מביא בשמו דברים בספרו. בזמן הכל בו נהגו אכן יב"ת, ובמשך הדורות ראו שהדבר גרם בזיון לנפטרים, ולכן הנהיגו י"א חודש בלבד.

אמנם לא ברור למה הרמ"א כתב את הדברים בסגנון סתום, באופן שנראה סותר מסיפא לרישא, וגרם למבוכות, ברם הרי כבר חזינו גם בעניין הדלקת נר חנוכה בטפח הסמוך לפתח שכתב דבריו בסגנון סתום, נראה לא מדויק, שגרם מבוכה, והוצרך הביאור הלכה לכתוב שכוונתו רק המנהג הנכון וכו' כמו שהקדמנו בס"ד.

ואולי סמך בענייננו על הכלל של תפוס לשון ראשון. וכמו בגמ' כשיש תרי לישני, הלכתא כלישנא בתרא.

ולגבי לשונו שם, על פי המדרש 'אומרים' קדיש בתוך י"ב חודש לזכותו, האמת היא כי גם דבר זה תמוה. כי זה לא רק 'אומרים', אלא כתוב בכל בו וברמ"א בלשון 'נהגו'. נראה שהוא הבין, כי בהתחלה לא נהגו כך, אלא לפי המדרש אומרים. אבל הרי בכל בו עצמו כתוב, 'נהגו'. משמע שמדובר על זמנינו, ולא על זמנם של הנ"ל בעלי המדרשים.

אח"כ הוא כותב, ועיינ מ"ש הט"ז סי' ר"מ [ס"ק י"ב] שבחודש י"ב אומרים הכ"מ ולא קדיש, סותרין זה את זה.

והכל אינו אלא מנהג ואין בזה איסור, אלא שבחודש י"ב יש חשש שלא יאמרו הבריות שמחזיק אביו לרשע. אבל פשיטא כשמקדש שם שמים לומר ברכו וקדיש כל ימיו, הוא מזכה עצמו ואת אביו כשאין אמו קיימת המקפדת מצד

חודש'. להגיד שהמדובר דוקא על רשע? שידוע שהוא רשע? לא משמע כלל.

*

אכן האמת היא, שהדבר אינו כ"כ מופקע לומר י"ב חודש על אביו ואמו.

הבית יוסף לא מביא מנהג של י"א חודש, לא מזכיר מנהג כזה, אלא בעל בנימין זאב כותב זאת. אבל בכל זאת למשל מהריק"ש ג"כ כותב בזה"ל, כל י"ב חודש, טוב שיאמר בן המת קדיש בתראה, ולהפטיר בנביא וכו'. הרי מהריק"ש כבר ראה את הגהות הרמ"א, ובכל זאת הוא כותב כך. שמע מינה שהיו מקומות שנהגו לומר י"ב חודש, גם אצל הספרדים, בדורות ההם.

כמו־כן, הרי הספרדים בדורות האחרונים עושים הפסקה רק של שבוע, בגלל שעפ"י האר"י ז"ל זה לא רק מציל מגיהנם, אלא גם מעלה אותו ממדרגה למדרגה בגן עדן. הלכך הדבר אינו מופקע, להגיד כל י"ב חודש. אבל אנחנו מדברים, להסביר את שיטת הרמ"א.

*

גם בשו"ת חינוך בית יהודא [שאלה צ"ב], עמד על הסתירה שבדברי הרמ"א, וכתב בזה"ל, מש"כ רמ"א ביו"ד [סי' שע"ו ס"ד] בדין קדיש, סותרין דבריו זה את זה.

נראה כי מישהו שלח אליו שאלה, אבל לא הביאו בדפוס את נוסח השאלה שלו. הוא כתב שקלא וטריא על דברי הרמ"א בזה, ועונה לו, אבל קשה להבין מה הוא עונה לו, כי לא ידוע לנו איזה שאלות והערות היו לשואל. עכ"פ בודאי שהיתה לו השאלה הזאת, לגבי הסתירה בדברי הרמ"א.

והוא כותב, תשובה. האריך שלא לצורך בדיני קדיש.

תשמעו כיצד הוא מיישב זאת. בראשונה כתב רמ"א דרך העברה שעפ"י המדרש אומרים קדיש בתוך י"ב חודש לזכותו, ואח"כ כתב שנהגו לומר רק י"א חודש מטעם וכו'.

נראה כי במלים הללו, הוא מיישב את השאלה דלעיל. כי מה שהרמ"א כתב מקודם, זהו רק דרך העברה. זהו אינו העיקר. זה רק 'על הדרך'. כביכול הוא מתחיל להגיד לך, מהיכן שורש

המנהג, או אבלים אחרים תוך שנה ראשונה. ובוזה מיושבים כל תמיהותיו.

חבל שאיננו יודעים, מה היו בדיוק תמיהותיו. אין בפנינו את לשון שאלת השואל. עכ"פ הוא עונה, כי אדרבה, הדבר טוב מאד, ושיגיד קדיש כל ימיו.

*

האמת היא, כי ככה סובר בעל פלא יועץ [ע' כיבוד אב ואם], שאדרבה תגיד קדיש כל החיים. הוא ממליץ על כך. וכל שכך כי בזה אין החשש הנזכר. דדוקא כשאומר שנים עשר חודש ומפסיק, מראה בזה שיצא אביו כעת מדין גיהנם, כמו הרשעים שמשפטם בגיהנם שנים עשר חודש. ועיין ברכי יוסף יו"ד סימן שע"ו.

וזה לשון הפלא יועץ, עיקר הכבוד, שיהא מכבדו במותו. וכל אשר בכוחו למעבד לה ניה נפשא, יעשה מדי יום יום לא ישכת. לא כמו רבים מעמי הארץ שאינם זוכרים את אביהם ואמם אלא ביום יאר-צייט מעט, שאומרים קדיש ונותנים מעט צדקה ולומדים מעט. אוי להם לאבות שמצפים על בניהם שיפדום ויעלום מבאר שחת, שבזה שעושים כמעט לא מעלה ולא מוריד, והלואי שלא יהא מוריד מה שעושים רבים מעמי הארץ, שאומרים הקדיש במרוצה, וכן ברכות ההפטרות – קוראים ככה במהירות, העיקר לגמור – ושגיאות מי יבין, עד שברכותיהם לבטלה, וכן כשרוצים להתפלל בציבור, עד שחוששני שבמקום 'ענג' לאביהם גורמים 'נגע' חס ושלום.

הנה כי כן ראוי לבן יכבד אב, שיהא מכיר את מקומו, ולא יסמוך על עצמו לומר קדישים והפטרות ותפילות, עד שילך אצל חכם תחילה ויבדקנו. ואם לאו ברה"כ הוא, יותר טוב שישכור איזה תלמיד חכם שילמד ויאמר קדישים ויתפלל עבור מנוחת אביו ואמו. ולא יעשה כן, בשנים-עשר חדש, ויום שנים-עשר חדש, ואחר כך ינח ויעמוד לגורלו, ולמיחש בעי.

לדעתו בדורות שלנו, רק י"ב חודש? הדבר היה היה ראוי פעם.

ומה גם שאמירת קדישים אינו כדי להציל מעונש בלבד, אלא גם כן גורם עילוי לנפש המת. הנה כי כן ראוי לבן, שכל ימי חייו, תהא דיוקנו של אביו

חקוקה בפניו, וידמה כאלו צועק מרה מתוך אש להבה ואומר, בני ידידי, חנוני חנוני, הצילו מחרב נפשי מיד כלב יחידתי [תהלים כ"ב, כ"א].

ובהמשך הוא כותב, ואף אם חושב שאביו צדיק גמור ותתענג בדשן נפשו, ידמה כאלו נותן לו מטעמים כאשר אהב אביו בעבור תברכהו נפשו.

אביו ישמח מן המטעמים שהוא נותן לו.

ולכן לא יגרע אפילו יום אחד כל ימי חייו מלומר קדיש וליתן צדקה עבור נפש הוריו וכו'. [ברם כיצד יתכן הדבר במציאות, הלא בהרבה בתי כנסיות יש רבים שאין להם אב או אם, באופן שאי אפשר לחלק ביניהם את הקדיש בכל יום ויום. איתמר].

גם אם תגיד שלא צריך, אבל הדבר מוסף, בכל פעם ופעם. ילכו מחיל אל חילי. ישנם כל מיני דקדוקי מצוות, בטח הוא לא היה צדיק מלא וגמור, ישנם עוד דברים שצריך לכלות פשע ולהתם חטאת. כל קדיש שאתה אומר, עוד קדיש ועוד קדיש, הדבר מזכה את אביך, ומנקה אותו מן העבירות יותר ויותר.

זאת הסיבה – כך כתוב בשם האר"י – להגיד קדיש גם בחודש הי"ב. רק שהספרדים עשו פשרה של הפסקה שבוע, לצאת ידי הבריות.

המנהג שלנו כמו האשכנזים שכל הי"ב חודש לא אומרים. הטעם כנראה כי מצינו שמקצת החודש ככולו, ק"ו אם אומ' שלושה שבועות, שהכלל בעלמא רובו ככולו.

*

היוצא מכך, כאשר אומרים קדיש לא על אב ואם, כגון אם מישהו אומר קדיש על אדם אחר, לכאורה לפי כל הדעות צריך שיאמר כל י"ב חודש.

אבל גם דבר זה, איננו מוסכם.

הדבר הובא במכתב נוסף, שקיבלתי מידידנו הרב מאיר ליאור מועלם הי"ו, מעיר רכסים ת"ו וז"ל, לק"י י"ח כסלו התשפ"ה בשל"ו.

לכבוד מרן שליט"א.

שלו' וברכה וכט"ס אחדשה"ט כראוי וכיאה לכת"ר.

כתב רמ"א ביו"ד [סי' שע"ו ס"ד] שאין לומר קדיש על אביו ועל אמו בחודש י"ב. וטעמו משום

שערי יצחק – השיעור השבועי

אבל כנראה, כי בשלב הבא אמרו, דורות שאחרי כן, טוב, אם הינך אומר קדיש, הדבר סימן שהמת רשע. למרות שזה לא אביו או אמו.

ברם, לפי מה שהקדמנו, שישנם חילוקי דעות, האם י"א חודש או י"ב חודש, וישנם הסוברים כי אפי' על אב ואם יאמר י"ב חודש, א"כ בנ"ד בודאי שאפשר לעשות פשרה. בפרט, כי לא מחייב שהקדיש הוא רק מציל מגיהנם, אלא שהוא מעלה ממדרגה למדרגה. אפשר להבין את זה.

אם ישנו מנהג ברור, להגיד רק י"א חודש אף על אדם אחר, כמו על אב ואם, אזי יש ללכת לפי המנהג. אבל אם לא יודעים מהו המנהג, אפשר להגיד על אחר י"ב חודש. אולם על אב ואם, כבר נקבע המנהג לומר רק י"א חודש.

שאלה מהקהל: האם זה לא בבחינת 'סוכריה', אם הבן יתן למישהו אחר, שיאמר קדיש במקומו בחודש הי"ב? האם הוא מרויח בכך משהו?

תשובת מרן שליט"א: אבל ישאלו אותו אדם, למה אתה אומר קדיש? מה הוא יענה? תגובת השואל: לעילוי נשמת פלוני.

תשובת מרן שליט"א: אם הבן אומר לו כך, פירושו שהוא מחשיב את אביו רשע. דהיינו, אם ייעשה כזה מנהג, בתורת שיטה, אז יגידו כי הם רשעים. רצוני לומר, כי מה שאתה אומר, יכול להיות באופן חד פעמי, אם מישהו עשה זאת במקרה. אבל בתורת שיטה, אם יעשו כך שמישהו אחר יגיד, אזי פירושו שמחשיבים אותם רשעים.

שאלה מהקהל: בתימן לא היה ידוע המנהג, לגבי אחרים?

תשובת מרן שליט"א: אין מנהג קבוע. כי הדבר אינו מצוי. הכלל הוא דבמלתא דלא שכיחא, לא חשיב מנהגא. לכן אני אומר, כי העיקר כפי הפשטות, שזהו רק מדיני כיבוד אב ואם. לכן, על אחרים אפשר להגיד י"ב חודש. גם לא כולם עושים את החשבון של היארצייט, לדייק את הזמן בכדי שידעו. האנשים לא מחשבנים.

המשך השאלה: ומה עושים לגבי תינוקות שנפטרים?

תשובת מרן שליט"א: עיין שע"ה סימן ק"פ סעיף כ"א, וסי' קפ"ז ס"ד, לגבי השכבה, וקל וחומר על הקדיש.

שלא יעשה אביו ואמו רשעים, כי משפט רשעים יב"ח.

ונסתפקנו האם הוא הדין גם כשאומר על אדם אחר, או כגון אב על בנו – הרי אין כאן את הטעם, שלא יעשה אותם רשעים בגיהנם – או שזה דין מיוחד מדיני כיבוד אב ואם.

וכשעיינתי מעט, ראיתי כי בגשר החיים [ח"א עמ' שכ"ח] כתב וז"ל, ורבים נוהגים שלא לדוקא הבן, אלא אחר האומר קדיש לע"נ המת אומר עליו גם הוא רק י"א חודש, ומובן שאיש אחר (זולת הבן) יכול לומר גם יב"ח, וכך ראוי לנהוג, שאם אחר אומר הקדיש (בין בחנם בין בשכר) יאמר י"ב חודש עכ"ל.

לדבריו, אכן רבים נוהגים תמיד להפסיק לומר אחר י"א חודש, אבל הוא אומר שלא. מה פתאום. תגיד גם אחרי י"א חודש, כי אין בכך פגיעה בכבוד האב.

וכ"כ בציץ אליעזר בתוך כדי דבריו, באבן יעקב עמ' ס"ט ד"ה בשו"ת.

ובספר מורא הורים וכבודם [פרק י"ג סעיף ט"ל ובהערה 53] הביא דברי גשר החיים, וכתב עוד שכן שמע מהגר"צ אבא שאול זצוק"ל. אך בספר נתיבי עם [סימן שע"ו] כתב וז"ל, וגם כשאומר אחר קדיש, מפסיק בתשלום י"א חודש, ודלא כמ"ש בגשר החיים עכ"ל.

בספר פני ברוך הל' אבילות [סימן ל"ד סעי' י"א] הביא ב' דעות הנ"ל.

אם יוכל כת"ר לכתוב לנו דעתו בזה, ומה גם שיש לנו נפקא מינה בזה הלכה למעשה.

בברכה מרובה

מאיר ליאור מועלם, רכסים.

בעת, זהו כבר השלב השני. דהיינו, הנתיבי עם אומר, שגם אם הוא אומר קדיש על מישהו אחר, אחרי י"א חודש הוא מפסיק.

הגר"צ אומר מסברא דידיה בהיפך, והנתיבי עם מדבר מצד המנהג. שניהם ספרדים, ונראה א"כ שהמנהג בזה גם אצלם אינו מפורסם.

נראה כי מעיקרא נהגו, שלגבי אב ואם, אם יאמר קדיש בחודש הי"ב, הוא מזלזל בכבוד אביו או אמו. אבל לגבי אדם אחר, נראה שלא חששו.

המשך בעניין הבדלה לנשים במוצאי שבת, ולגבי הבדלה בבית הכנסת.

הזמן קצר והמלאכה מרובה.

דיברנו בס"ד [בשיעור מוצש"ק חיי שרה ותולדות התשפ"ה] בעניין ההבדלה, האם אפשר לברך להוציא את הנשים ידי חובתן, גם כאשר הוא כבר יצא יד"ח. האם אנחנו פוסקים שהנשים חייבות בהבדלה, ואז ממילא יכול אפילו מישהו שכבר יצא, להגיד שוב את ההבדלה. או שלא. ואמרנו למסקנא, הלכה למעשה, שכן.

ואחד מן הטעמים לכך שאמרנו, כי ישנו מנהג כזה. במוצאי יום הכיפורים עושים הבדלה בבית הכנסת, ויוצאים ידי חובה. והראיה, כי אכלו – זהו מנהג צנעא – חבוש, אחרי ההבדלה. אם אכלו, פירושו שכבר יצאו יד"ח. כי אחרת, לא היו טועמים. הם הבדילו, ואח"כ בירכו על הלבנה. ולאחר מכן, הם הלכו לביתם וחזרו להבדיל, להוציא את בני ביתם, למרות שהם כבר יצאו יד"ח.

[לא רק שיצאו ידי חובתם שהרי אכלו, אלא בלאו הכי יש ראיה מהמבדיל עצמו, שבודאי יצא ידי חובתו, ואעפ"כ היה חוזר ומבדיל בביתו הוא עצמו ולא אחד מבניו וכדומה. והרי לא דקדקו שיבדיל דוקא מי שאין לו אשה ובנות, אלא לעולם הרב הבדיל. איתמר].

אמנם אינני יודע, ממתני המנהג הזה התחיל. עכ"פ רואים כי הם סברו, שהנשים חייבות בהבדלה. ולכן אפי' שכבר יצאו יד"ח, אנחנו יכולים להבדיל שוב הפעם בבית.

אבל האמת היא, כי מדברי מהרי"ץ לא נראה כך. גם נראה, כי חל שינוי לגבי עניין ההבדלה בבית הכנסת. בזמן האחרון, בכלל לא היה נהוג להבדיל בביהכ"נ, כי גם לא התפללו במחוזותינו ערבית בביהכ"נ במוצאי שבת. בדרך כלל, התפללו ערבית של מוצ"ש ביחידות. או אם היתה איזו שמחה, היו מתפללים אצל החתן, וכדומה. אבל ככה סתם, בבית הכנסת לא היו מניינים. רק בזמן האחרון, ניסו לתקן זאת.

מדברי מהרי"ץ בכמ"ק יוצא מפורש, כי בזמנו היו מבדילים במוצש"ק בבית הכנסת, באופן קבוע.

שהרי מהרי"ץ כותב בעץ חיים [דף קמ"ט ע"ב] בזה"ל, מבדיל שליח ציבור, כדי להוציא מי שאין לו יין (ש"ע סימן רצ"ה). ולא רק זאת. הוא מוסיף בזה"ל, וכתוב בספר מגיד מישרים פרשת וישב – זאת הפרשה שקראנו בשב"ק – וז"ל, ועדיף טפי לאבדולי תקף בני כנשתא, דלא יהבי לון שום דוכתא לשלטא בהדן וכו' ע"ש. ישנו עניין, להבדיל בסמיכות.

ישנן כאן שתי סיבות, למה להבדיל בבית הכנסת. דבר ראשון, ישנם אנשים שאין להם יין. לכן שיעשה הבדלה בבית הכנסת, להוציא אותם ידי חובה. שנית, ישנו עניין שלא לתת למזיקים לשלוט במוצאי שבת. הרי הם יוצאים אז, ע"כ ישנו עניין מה שיותר מהר להבדיל.

נפקא מינה, שני דברים.

א' אולי צריכים לחשוב על העניין הזה, להחזיר את עניין ההבדלה בבית הכנסת. אנחנו לא עושים זאת בדרך כלל, אבל כתוב שישנם גדולים וצדיקים שהיו עושים זאת. אפילו על האר"י ז"ל כתוב, שהוא היה מאד משתדל בזה, שיהיה הבדלה בבית הכנסת.

ב' גם מי שלא עושה בבית הכנסת, אלא רק בביתו, עכ"פ צריכים להזדרז. דהיינו, ישנו עניין להבדיל, כמה שיותר סמוך. [צריך ליישב מצד הא דקיימא לן אפוקי יומא מאחרינן. איתמר]. לא לתת לכוחות הטומאה, להשתלט עלינו. מיד להתבדל מהם.

זהו המקום הראשון.

המקום השני שמהרי"ץ כותב זאת, הוא סמוך לזה שם. במדינתנו המנהג פשוט להבדיל מיושב. וכבר היה שליח ציבור אחד שביקש להבדיל מעומד, וגערו בו כל הגדולים ע"כ. מדנקט שליח ציבור, מוכח שהיה זה בבית הכנסת, ולא כגון בבית חתן. כמו"כ, כתוב שם לאחר מכן [בדף ק"נ ע"ב] וז"ל, אפילו שמעו כל בני הבית הבדלה בבית הכנסת, אם נתכוונו שלא לצאת, מבדילין בבית (ש"ע סימן רצ"ו). מהרי"ץ מביא שוב הפעם את ההלכה הזאת, ורואים כי היה פשוט אצלו שמבדילים בבית הכנסת, אבל צריך שיתכוונו לא לצאת, ואז תוכל להבדיל בבית. אבל אם כבר התכוונתם לצאת

שערי יצחק – השיעור השבועי

תתקבל צלותכון וכו', מדליקים את החנוכה. אַחֲרֵי אֶפּוֹקֵי יוֹמָא עֲדִיף.

אנחנו בלא"ה לא עושים הבדלה בביהכ"נ, א"כ אין מאתנו ראייה. אבל עכ"פ ישנם כאלה מהפוס' הטוענים, שצריכים להבדיל קודם, כי קיי"ל תדיר ושאינו תדיר – תדיר קודם. הבדלה עושים בכל מוצ"ש, משא"כ החנוכה. כך שיטת הפרי חדש, והטורי זהב, ומהר"ל, ועוד הרבה גדולים. אבל בשלחן ערוך נפסק, כי נר חנוכה קודם.

אומר מהרי"ץ, ומנהגינו פשוט כדעת מר"ן הקדוש. דהיינו, מדליקים נ"ח לפני הבדלה.

רואים מכאן שוב הפעם, כי אצלם עניין ההבדלה בביהכ"נ היה קבוע וידוע. זהו המקום הרביעי.

מהי הסיבה, למנהג של אלה שנהגו לאכול חבושים, אחרי ההבדלה במוצאי יוה"כ? האם מישהו יודע? מסופקני, האם המנהג הזה בכלל עדיין קיים כיום בזמנינו. מישהו מכיר זאת? באיזה מקום?

שאלה מהקהל: הרי אי אפשר, לאכול חבושים. תשובת מרן שליט"א: זאת שאלה אחרת. וידוע שהחבושים של ארץ ישראל אינם ראויים לאכילה חיים, מה שאין כן החבושים של תימן, והיו אוכלים אותם כתפוחים.

האמת היא כי רציתי להאריך על כל הנושא הזה, אבל אני רואה כי כבר הזמן קצר, ע"כ נשאר זאת לשיעור נוסף בלנ"ד.

הערה מהקהל: אצל הספרדים מביאים חבוש בראש השנה, בין ה'סימנים'. וישנם כאלה שנוהרים שלא לאכול, כיון שזה 'חבוש', שלא יהיה חבוש בבית האסורים.

תגובת מרן שליט"א: מביאים זאת בשביל ברכת שהחיינו, בלילה השני, לא בשביל הסימנים.

תחשבו על העניין, מה יכולה להיות הסיבה. כיון שזהו דבר המצריך אריכות, לא ניכנס כעת אל הנושא הזה. בכל אופן, יש לנו בס"ד שנים-שלושה טעמים, כיצד להסביר את העניין הזה.

שאלה מהקהל: הרב כתב בשו"ת עולת יצחק (חלק ג' סימן ע"ב), שלא לברך עליהם ב"פ העץ כיון שאינם ראויים להיאכל חיים.

יד"ח, אזי אין לחזור ולהבדיל בבית. זהו המקום השלישי.

אח"כ הוא מביא, נשים חייבות בהבדלה, כשם שחייבות בקידוש. ויש חולקין. על כן לא יבדילו בעצמן, רק ישמעו הבדלה מן האנשים (שם) שעדיין לא יצאו ידי חובתם, או יאמרו המבדיל בלא שם ומלכות, ומותרות במלאכה (חמ"י).

בזמנו – בשיעור מוצש"ק חיי שרה התשפ"ה – דיברנו על כך, למה החמ"י ומהרי"ץ דיברו לגבי מלאכה, ולא דיברו לגבי אכילה. מה עם אכילה? אמרנו אז, כי זהו קל וחומר. אבל עכשיו ראיתי, כי הדבר אינו פשוט. זאת סתם הערה אגב אורחא. ישנם כאלה הטוענים, כי איסור אכילה הוא יותר חמור מאיסור מלאכה.

כך ראיתי בספר ישועת משה [אהרנסון סימן ע"ד, דף שכ"ב] שכתב בזה"ל, איסור אכילה לפני הבדלה, חמור מאיסור מלאכה לפני הבדלה, כמבואר בפוסקים דלעת הצורך אומר ברוך המבדיל וכו' ועושה צרכיו לכמה שיטות ראשונים. ובאכילה אסור, כבמגן אברהם סימן רצ"ט ס"ק י"ג.

לשון אבודרהם השלם [ירושלם התשכ"ג עמ' קצ"ג], זכתב הנגיד, הבדיל בתפילה, עושה צרכיו קודם שיבדיל על הכוס. ואם לא הבדיל לא בזו ולא בזו וצריך וכו', מברך וכו' ועושה צרכיו, אלא שאסור לו לטעום כלום עד שיבדיל על הכוס.

אם-כן, זאת שאלה. צריכים למצוא הסבר אחר, למה הם לא הזכירו זאת.

אבל לענייננו, גם לגבי חנוכה, ישנה מחלוקת מה עושים קודם? האם מבדילים, או מדליקים את החנוכה?

מהרי"ץ כותב בע"ח [דף קס"א ע"א] בזה"ל, במוצאי שבת מדליקים נר חנוכה בבית הכנסת קודם הבדלה (ש"ע [סי' תרפ"א סעיף ב']). והפרי חדש כ' דיש לנהוג להבדיל תחילה ואח"כ ידליק, בין בביהכ"נ בין בביתו ע"ש.

המקובל הוא, שגר חנוכה ראשון. בבית הכנסת, לפני למנצח על הגתית וגו', מיד לאחר קדיש

סוגי מפתחות, בסגנונות אחרים, אבל המדובר הוא על המפתח לפי סדר אל"ף בי"ת.
הוא – הר"נ קרני – הוסיף את המפתח של חלק אבן העזר, אשריו ואשרי חלקו. ברוך ה'. יישר כוחם. ובן ידידנו הרב ניר טיירי הי"ו, אשר השתדל בהדפסה.
תשמעו סיפור קטן.

מישהו אמר לי, כי היה אדם אשר הכירו אותו אמנם בתורת שומר תורה ומצוות. אבל ככה... בינוני, פושר, והנה הוא נהיה פתאום חרדי. שאלו אותו, מה קרה? איך נהיית חרדי? ענה להם, אגיד לכם מה היה. אני ראיתי את הספר שולחן ערוך המקוצר, והתחלתי ללמוד אותו, אבל החלטתי לא רק ללמוד, אלא גם לקיים. וכאשר גמרתי אותו, נהייתי חרדי...

חושבני כי המדובר בפרט לגבי החלק הזה, חלק קדושה, כי זה המבדיל בין ישראל לגויים, כל ענייני הקדושה והצניעות, שלצערינו דורנו בפרט חלש בהם.

יישר כוחו של הרב ניר הי"ו, אשר משתדל בהדפסה, שתהיה כפי שצריך, ובשאר ענייני הנהלת פעולת צדיק, בטוב טעם ודעת. לשפץ את המפתחות, זו היתה השקעה גדולה ועצומה. ברוכים יהיו, כל העוסקים במלאכת הקודש.

מה שנשאר, זהו חושן המשפט. יש מפתחות לכל הכרכים, כעת נשאר רק זה. מי שיתנדב לעשות על חלק חושן המשפט, שעדיין אין לו מפתחות, שכרו כפול מן השמים. אבי"ר.

תשובת מרן שליט"א: נכון. ואם כן, זאת ראייה שהדבר נכנס רק בדורות האחרונים. מהרי"ץ הרי לא מזכיר זאת בכלל. אכן כך כתבנו בשו"ת עולת יצחק, ולפני כן גם בשלחן ערוך המקוצר בהלכות ברכת הלבנה [סימן ע"ט סעיף ו'], כי יכול להיות שהסיבה היא, בכדי שברכת הלבנה תהיה מתוך שמחה, ע"כ ראוי לטעום לפני ברכת הלבנה. והשאלה אם כן, למה לא עשו זאת במוצאי תשעה באב? הדבר נשאר שם בשאלה. אבל ברוך ה', נמצאת התשובה במשך הזמן.

כתבנו בשע"ה שם בזה"ל, במוצאי יום הכפורים, מברכים עליה מיד אפילו בלא טעימה, כיון שאז יוצאים מבית הכנסת בשמחה על מחילת העוונות.

אבל יוצא, כי כאן הדבר הפוך. כי הם עשו זאת דוקא במוצאי כיפור. צריכים להבין את העניין הזה.

השם ברוך הוא יאיר עינינו במאור תורתו, אבי"ר. שאלה מהקהל: לגבי מה שהרב שאל, למה מהרי"ץ כתב שמותרים במלאכה, ולא באכילה. יכול להיות כי אה"נ, אסור באכילה, ורק מלאכה מותר.

תשובת מרן שליט"א: אבל המציאות היא, שכן אכלו.

בשבח המהדורא החדשה של ספר שלחן ערוך המקוצר חלק ששי (קדושה), עם מפתחות.

ברוך ה', ישנה בשורה טובה.

הספר שולחן ערוך המקוצר, חלק ששי – קדושה, יצא לאור במהדורא חדשה, אבל לא סתם 'חדשה', אלא עם פנים חדשות, ישנם כאן מפתחות. ידידנו הרב נתנאל קרני הי"ו, ערך את המפתחות לחלק הזה. תדעו לכם, שהדבר לקח לנו ארבע שנים. אם אין מפתח, אין כניסה לבית. צריכים לפתוח את הבית.

היו כבר המפתחות, שעשה ידידנו הרה"ג מאיר ליאור לוי הי"ו על החלק הראשון, הלכות טהרה השייך לחי"ד, שהם כבר נדפסו בספר קדושת ישראל, וכעת הדבר נדפס גם פה. הוא הוסיף עוד

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך. לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א.

הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.
פרטים בטלפון: 050-4140741

נשארים מחוברים למסורת ולמנהגים

שערי יצחק "מנויים לחיים"

הצטרף עכשיו כמנוי חדשי לקבלת השיעורים השבועיים של מרן הגאון הרב **יצחק רצאבי** שליט"א - פוסק עדת תימן המתקיים מדי מוצש"ק בבית המדרש "פעולת צדיק" ב"ב. השיעורים כוללים עניינים רבים במנהגי ומסורת יהדות תימן, חידושי הלכות ואגדות, מוסר והשקפה, מעשיות ופרפראות ועוד.

בתרומה ע"ס 50 ₪ לחודש (בהוראת קבע, בציקים או בכרטיס אשראי), תקבל לביתך את חוברות השיעורים השבועיים, בצירוף דיסק לצפייה או להאזנה של שיעורי אותו חודש.

ניתן להירשם מכספי מעשר

כולל מפתח נושאים, מראי מקומות וחלק השו"ת

לפרטים והרשמה:

מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק,

טלפקס: 03-5358404, ישיר: 050-4140741.

ניתן להקדיש כל שיעור לרפואה והצלחה או לעילוי נשמת. ההקדשה תופיע ע"ג החוברת וכן בתחילת השיעור בוידאו.